

TEMSİLİ DEMOKRASİNİN KRİZİ VE ALTERNATİF POLİTİK MODEL ARAYIŞI OLARAK “5 YILDIZ HAREKETİ”

THE CRISIS OF REPRESENTATIVE DEMOCRACY AND THE “5 STAR
MOVEMENT” AS AN ALTERNATIVE POLITICAL MODEL SEARCH

Fatih KESKİN*

Özet: Politika bilimi ve politik iletişim çalışmalarında uzun zamandır parlamenter temsili demokrasinin krizinden bahsedilmektedir. Güncel kriz modern demokrasilerde kararların hesap verilebilirliği, demokratik kurumların güvenilirliği, hukuk devleti, politik katılım, insan ve yurttaş haklarıyla medyanın özgürlüğü konularında yaşanan aşınmalarla ilgilidir. Bu krizin demokrasiyi, “toplumu daha iyi düzenleyen unsurlar” olmaktan çıkaracağı (Haug, 1996: 149) ve “batılı toplumlarda demokrasinin çöküşüne” (Badiou/Ranci re, 2013) yol açacağı endişesi dillendirilmektedir. Buna karşılık yeni toplumsal hareketler benzeri alternatif politik model arayışları da demokrasi tartışmalarına olumlu itici güç sağlamakta, doğrudan demokrasi uygulamalarını yaygınlaştırmaktadır. Bunlardan biri de klasik parti yapılarından vazgeçen, politik zümrelerle mücadele eden, kamusal irade oluşturmayı internet üzerinden gerçekleştiren “5 Yıldız Hareketi”dir. İtalya’da son dönemde gerçekleştirilen seçimlerden galibiyetle ayrılan bu politik hareket, politikanın ve seçim kampanya sürecinin yeniden ele alınmasına yol açmakta, farklı bir politik dönemin başlangıcı sayılmaktadır. Bununla birlikte “yukarıdakilere” karşı belirli stereotipler kullanan “popülist” böyle bir hareketin kalıcılığı ve model olabilme niteliği belirsizliğini korumaktadır.

Anahtar Sözcükler: Demokrasinin Krizi, “5 Yıldız Hareketi”, İnternet, Doğrudan Demokrasi, Alternatif Politik Hareket

Abstract: At the political science and political communication studies, the crisis in the parliamentary representative democracy been mentioned for a long time. The current crisis is about the erosion in some issues like the accountability of the decisions in modern democracies, the credibility of democratic institutions, state of law, political participation, freedom of press, human and citizen rights. The apprehension is stated that this crisis will stop democracy being “the factor that organize the society” (Haug, 1996: 149) and cause “the collapse of democracy in Western societies” (Badiou/Rancière, 2010). Conversely of that, searching alternative political models, like new social movements, provide a driving force to democratic debates and generalize the practice of direct democracy. One of them is the “5 Star Movement” which gives up the classic party structure, struggles with the political community and constitutes the public decision on the internet. This political movement, which wins the recent elections in Italy, leads to reconsider

---

* Doç. Dr.

the policy and process of the election campaign, and is considered as the beginning of a different political era. However, the permanence and the quality to be a model remain uncertain of such a “populist” movement, which uses certain stereotypes against “executives”.

Keywords: The Crisis of Democracy, “5 Star Movements”, Internet, Direct Democracy, Alternative Political Movement

GİRİŞ

Temsili demokrasinin kriziyle ilgili bugünlerde sıkça dillendirilen ve medyada da tartışılan tez politik bilimsel perspektif açısından yeni değildir. Tarihsel şekilleniminde demokrasinin krizsel eğiliminin demokrasi üzerine yürütülen tartışmalara içsel olduğunun altı çizilmektedir. “Demokrasi asla uzun sürmez. Yakında aşınır, bitap düşer ve intihar eder. İntihar etmeyen hiçbir demokrasi varolmadı”.¹ Ancak özellikle 1960’lı yıllardan itibaren devamlı olarak liberal demokrasinin kriz durumu saptanmıştır². Claus Offe (1972) kapitalist demokrasilerin yapısal sorunlarına, Jürgen Habermas (1973) ise geç kapitalizmde meşruiyet krizine eğilmiş, buna karşılık Samuel P. Huntington, Joji Watanuki ve Michel Crozier (1975) demokrasilerin yönetilemezliği üzerinde durmuşlardır.³ Geçmişte çeşitli unsurları saptanmış olan demokrasi-

¹ John Adams’dan aktaran Markus Linden/Winfried Thaa, “Krise und Repräsentation”, *Krise und Reform politischer Repräsentation*, Nomos, Baden-Baden, 2011, s. 11.

² Crawford B. Macpherson, *Nachruf auf die liberale Demokratie*, Frankfurt am Main, 1977/1983.

³ 1970’li yıllarda modern demokrasilerin kriziyle ilgili “yönetilemezlik” ve “geç kapitalizm” tezleri ileri sürülmüştür. Her iki düşünce okulu da devletin aşırı yüklenmesine vurgu yapmıştır. Buna karşılık sağ düşünürler krizden talep fazlalığını, sendikaların gücünü ve demokratik katılımın aşırı genişlemesini sorumlu tutarken, sol düşünürler kapitalizmin çelişkilerini gerekçe olarak göstermişlerdir. Yönetilemezlik teorisyenlerinin bakış açısına göre sendikaların gücünü üç unsur belirlemektedir. Birincisi sabit fiyatlar ve düşük işsizlik sendikalar olmadan erişilememektedir. Sendikalar aynı zamanda işçi ücretleri ve enflasyon rakamlarının düşüklüğünü de sağlamaktadır. İkincisi, büyük şirketler dışında sadece sendikaların kendi özgün politik karar alma gücü bulunmaktadır. Ve bunlar yalnızca diğer çıkar grupları gibi politik kararlara etki etmemekte aynı zamanda kendileri karar vermektedir. Nihayetinde devletin elinde sendikaların işbirliğini zorunlu olarak sağlayacak araçlar bulunmamaktadır. Böyle bir bakış açısında sendikalar “karşit hükümet” olarak adlandırılmaktaydı. Birçok geleneksel düşünür açısından yüksek fiyatlandırma rakamları sendikal gücün bir sonucuydu. Dolayısıyla hükümetlerin sendikalara bağımlılığı sıkça dile getirilmekteydi. Diğer taraftan devletin aşırı yüklenmesi aynı zamanda devlete yönelik taleplerle bu taleplerin karşılanabilmesi arasındaki yanlış anlamadan da kaynaklanmaktaydı (Samuel P.

nin krizine yönelik bilimsel ilgi 1990'lerden itibaren yeniden canlanmış ve çeşitli kavramlar (örn. postdemokrasi) ya da yurttaşların politik kurumlara ve politikacılara yönelik güven kaybı⁴ gibi farklı gelişmeler aracılığıyla betimlenmeye çalışılmıştır. Günümüzde kriz sorunsalı bir yanda geniş bir literatürün diğer yanda Jacques Rancière'den Slavoj Žižek'e, Chantal Mouffe'dan Axel Honneth'e kadar çok sayıda düşünürün ilgi alanını oluşturmuştur.

Bu yaygınlık demokrasinin uzun süredir olumsuz gelişmelerle betimlendiğini göstermektedir.⁵ Modern demokrasiler açısından bunun anlamı kararların hesap verilebilirliği ve demokratik kurumların sorumluluğu, hukuk devleti, politik katılım, insan ve yurttaş hakları ya da medyanın özgürlüğü konularında belirli bir aşınma sürecinin yaşanmakta olduğudur. Dahası ekonomik ve finans krizlerinin demokrasiyi güçsüzleştirdiği ve demokrasinin yeni bir krizine yol açtığı ifade

---

Huntington/Joji Watanuki/Michel Crozier, *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*, New York University Press, New York, 1975). Yönetilemezlik teorisyenleri bu yanlış anlamaya iki gerekçe sunmuşlardır. Birincisi devamlı devlet desteği ve yatırımı talebi, ikincisi ise partilerin seçmen oylarını elde edebilmek için tutamayacakları vaatlerde bulunmalarıydı. Buna karşılık neo-marksistlerin çıkış noktası yönetilemezlik teorisyenlerinden bütünüyle farklıdır. Politik katılımın aşırılığı, çıkar grupların gücü ya da seçmenlerin talep fazlalığı değil, tersine devletin aşırı yüklenmesinden geç kapitalizmdeki sermayeyle emek karşıtlığı ve sermaye birikiminin güvence altına alınması için sürekli politik müdahalelerin yapılması sorumlu tutulmuştur (Claus Offe, *Strukturprobleme des kapitalistischen Staates, Aufsätze zur Politischen Soziologie. Mit einem neuen Vor- und Nachwort von Claus Offe*, campus bibliothek, 1972/2006). Nitekim bu teorisyenler kapitalizmin bir ekonomik kriz sonucunda ortadan kaldırılamayacağını, batılı demokrasilerin savaş sonrası yıllarda ekonomik krizlerin bir parçası olarak sınıf çatışmasını yumuşatabildiğini saptamışlardır (Jürgen Habermas, *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1973). Bu nedenle kriz göstergelerini ağırlıklı politik alanda aramaya başlamışlardır. Devamında aynı teorisyenler birleştirici en önemli unsur olarak sosyal-refah devletinin yok oluşu dışında ikinci unsura dikkat çekmişlerdir. Buna göre meşruluk krizi yalnızca Keynezyen refah devletinin ortadan kaldırılmasıyla değil aynı zamanda bütünüleştirici ikinci gücün yani aracı olarak partilerin güç yitimini göstermişlerdir. Az sayıda rekabet eden, sınıflar arası ilişkiler kurmaya çalışan kitle partilerine dayalı parti sisteminin sonunun gelmesi krizin gerekçeleri arasında kabul edilmiştir.

⁴ Susan J. Pharr/Robert D. Putnam/ Russell J. Dalton, "Trouble in the Advanced Democracies? A Quarter Century of Declining Confidence", *Journal of Democracy*, 2000, Cilt: 11, Sayı: 2, s. 7.

⁵ Alex Demirović, "Multiple Krise, autoritäre Demokratie und radikaldemokratische Erneuerung", *Prokla*, Verlag Westfälisches Dampfboot, 2013, Cilt: 171/ 43, Sayı: 2, 2013, s. 193.

edilmektedir.⁶ Nihayetinde bu krizin demokrasiyi, toplumu daha iyi düzenleyen unsurlar⁷ olmaktan çıkartacağına ve hatta "batılı toplumlarda demokrasinin çöküşüne"⁸ neden olabilecek gelişmelere yol açabileceğine dair karamsar perspektifler dillendirilmiştir.

Günümüzün kriz dinamikleri ve gerekçeleri demokrasinin tarihsel coskusunu yitirmesine, küreselleşme karşısında zamana ayak uyduramamasına bağlanmaktadır. Bu ilişkilendirme kapitalizmin temelindeki buyruğa yani çıkarın ve faydanın maksimize edilmesinin önündeki her tür demokratik ve toplumsal kazanımların yapısökümüne uğratılması savını doğurmaktadır.

Kapitalizmin ve devlet sisteminin neoliberal dönüşüm koşulları altında bu politik biçim yeniden düzenlenmektedir. Demokratik kurumların ve süreçlerin etkili temelleri sorunlaştırılmaktadır. Politikanın daha güçlü bir şekilde ekonomik kısıtlayıcıların dayatmasına bağımlı hale geldiği gerçeği "demokratik kendi geleceğini belirleme" ya da "halk egemenliği" gibi kavramların günümüzde gerçekten bir dereceye kadar çağdışı olarak algılanmaktadır. Ancak bu kısıtlayıcı durumlar doğal yasalar değildir, tersine politik stratejilerin bir sonucudur. "Küreselleşme" denilen süreç özünde 19. yüzyıl ama özellikle de 20 yüzyıl boyunca mücadele edilerek elde edilen demokratik kazanımlara karşı bir saldırıdır. Buna olmadığında liberal kapitalizmin sınırlayıcı anlamında bile gerçek demokrasinin neredeyse işlemeyeceği seçme hakkının geliştirilmesi, yürütmenin parlamenter denetimi ve bazı toplumsal güvencelerin yaptırımını dâhildir. Neoliberal projenin bir dizi demokratik rahatsız edici unsuru ortadan kaldırdığı politik-ekonomik sistem inşa etme hedefine ulaşıldı. 1989 sonrasında yeni bir demokratik çağ başlangıcı olarak kutlanan birçok açıdan tersi çıkmıştır. Neoliberal anaysalcılığın küresel sistemi yerleşik hale gelmiştir; yani ulus devletin kurumsallaşmış demokratik denetiminden fiilen uzaklaştırılan özellikle özel mülkiyeti, yatırım özgürlüğünü ve

⁶ Michael Brie, *Schöne neue Demokratie-Elemente totaler Herrschaft*. Texte 39 der Rosa-Luxemburg-Stiftung, dietz-berlin, 2007. Colin Crouch, *Postdemokratie*, Edition Suhrkamp, 2008.

⁷ Wolfgang F. Haug, *Philosophieren mit Brecht und Gramsci*, Argument, Berlin, Hamburg, 1996, s.149.

⁸ Alain Badiou / Jacques Rancière, *Politik der Wahrheit*, 2. Auflage, Wien/Berlin, 2013, s. 2, 4.

pazarın açılımını güvence altına almazdır... Neoliberal dönüştürülmüş kapitalizm devletin uluslararasılaştırılması ve politikanın özelleştirilmesi kitlesel eğilimiyle tanımlanmaktadır.⁹

Bu savın kökeni, ilk kez Fransız Devrimi'nin sol kanadı tarafından ifade edilen ve sonraki yıllarda derinleştirilen politik demokrasinin toplumdaki ayrıldığı ve bunun sonucunda sermaye sahiplerinin kendi özgül çıkarlarını genel yararmış gibi sundukları savına dayandırılmıştır.¹⁰

Ne yazık ki demokrasi, insanların içtenlikle kendi meselesi olarak deneyimledikleri, kendilerini politik sürecin öznesi olarak kavradıkları bir biçimde yerleşmemiştir. Halkın kendisiyle özdeş, olgunluğunun bir ifadesi ve kişisel çıkarın genelin çıkarıyla bütünleşmesi olarak değil (...) diğerleri arasında bir sistem olarak kabul edilmiştir.¹¹

Kapitalist toplumsal biçim ve onun üretim ilişkileri liberal demokrasinin temelini ve sınırını oluştururken, kapitalizmle demokrasi arasındaki çelişkiler zaman içerisinde giderilememekte ve demokrasinin krizine yol açmaktadır.¹² Geç kapitalizm teorisyenlerinin de vurguladıkları üzere, kriz ekonomik düzlemde bir biçimde kontrol altına alınabilmektedir ancak bütün yük politik alana yığılmaktadır.¹³ Bu yığılmanın parlamenter demokrasi açısından anlamı ise demokratik ulus devlette politik aktörlerin süregelmekte olan güven kaybına yurttaşların politik eylemlerdeki etkisizliğinin eşlik etmesidir.¹⁴

Bununla birlikte aynı kriz sürecinde parlamenter kurumların istikrarı ve yurttaş katılımının artması gibi olumlu gelişmeler de yaşanmaktadır. Bu gelişmeler parlamenter demokrasinin aşınmasına yönelik eleştirel söylemlere karşı eğilimleri ifade etmekte, demokrasi istencine vurgu yapmaktadır. Yeni toplumsal hareketler ve bazı par-

⁹ Joachim Hirsch, "Das Ende der liberalen Demokratie", linksnetz, 2005, s. 1.

¹⁰ Demirović, 2013, s. 198.

¹¹ Theodor W. Adorno, "Was bedeutet: Aufarbeitung der Vergangenheit", Gesammelte Schriften, Bd 10. 2, Frankfurt/M., 1977, s. 559.

¹² Bettina Lösch, "Die neoliberale Hegemonie als Gefahr für die Demokratie", Kritik des Neoliberalismus, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2007, s.174.

¹³ Jürgen Habermas, Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1973, s. 58, 59.

¹⁴ Michael Hardt/Antonio Negri, War and Democracy in the Age of Empire, Penguin Books, 2005.

tiler demokrasi tartışmalarında çok büyük itici güç olmuşlardır. Birçoğu geleneksel olmayan ve alışılmadık, bir o derecede beklenmedik ama düzenli katılım biçimleri önermiş; yurttaş insiyatifleri, sol veya feminist gruplar, sendikalar ya da toplumsal hareketler geniş sivil toplumsal altyapıda destek bulmuşlardır. Bu protestolar ve örgütsel biçimler, eleştirel söyleme uzun zamandır eşlik eden iyimser demokrasi söylemini desteklemektedir ve düzeltmektedir.¹⁵ Bu da demokratik kurumların kendi içinden hareketle sürekli yenilenebilir bir güce sahip olduğunu hatırlatmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma parlamenter demokrasinin kriz teşhisinin yeniden tartışıldığı bir ortamda İtalya’da başlayan “5 Yıldız Hareketi”ni ele almayı, bu Hareketi incelemeyi, demokrasi kavrayışını ve yeni politika yapma biçimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Konuya ilişkin uluslararası literatür oldukça sınırlıdır. Türkiye’de de bu konu üzerinde herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamış, yalnızca bazı gazete ve haber portalları gelişmelere ilgi göstermiştir. Buna karşılık özellikle batı medyası ve entelektüel çevrelerce bu Hareket politikada “yeni yaşam kaynağı” olarak sunulmuştur. Özellikle politik partilerin öneminin giderek azaldığı, yurttaşların doğrudan aracısız olarak politik hayata katıldığı, sürekli bir liderliğin olmadığı yeni bir politik model arayışının simgesi olan bu Hareket aynı zamanda yaygın medyayı atlayarak internet üzerinden çoğalan bir politika anlayışının ilk temsilcisi kabul edilmektedir. Bu çerçevede çalışmada önce krizin politik alandaki göstergelerine eğilinmekte, ardından İtalya’daki 2013 parlamento seçimleri ve 2016 yerel seçimlerinde büyük başarı elde eden Harekete yoğunlaşılmaktadır. Bu Hareketin politik felsefesinin, demokrasi anlayışının kriz teşhisine yanıt sağlayabilme potansiyeli üzerinde durulmaktadır.

KRİZİN POLİTİK DÜZLEMDEKİ GÖSTERGELERİ

Modern demokrasilerde uzun zamandır bahsedilen ve artık neredeyse olağanlık kazanan kriz, politik düzlemde seçimlere katılımı düşürme, durağanlık ve gerileme, partilere ve derneklere üyeliklerin azalması olarak yansımaktadır. Bir süredir ve sesli bir biçimde yönetenlerle yönetilenler arasındaki artan mesafe ve politik seçkinlerin sorunları çözebileceğine dair azalan umutlar vurgulanmaktadır. Yalnızca poli-

¹⁵ Demirović, 2013, s. 200.

tik aktörlere yönelik değil, ekonomik politik temel düzenin bütününe karşı bir güven bunalımından bahsedilmektedir.¹⁶ Bu güncel bunalım politik seçkinlerin yönetsel beceri eksikliğinden çok neoliberal kapitalizmdeki iktidar uygulamalarının dönüştürücü etkileri temelinde incelenmelidir.¹⁷ Nitekim Wendy Brown liberal demokrasinin kriz eğiliminden bahsederken neoliberal dönüşüm politikalarının sonuçlarına karşı uyarılarda bulunmuş ve “liberal demokrasi politik yönetişimselliğe teslim edilemez ve hayatta kalamaz” çünkü liberal demokrasinin kurumlarının ve süreçlerinin ekonomik verimlilik ölçütleri gözetilerek yürütülemeyeceğinin altını çizmiştir.¹⁸

Aynı zamanda ekonominin ve toplumun neoliberal dönüşümü sonucunda toplumsal eşitsizlik küresel ve ulusal ölçüde anlamlı bir artış göstermiştir. Böylelikle politik sistemin karakteri temelinden değişikliğe uğramıştır. Beraberinde egemen durumlara karşı alternatifler devamlı bir şekilde gözden düşürülmektedir. Egemen toplumsal yapıların ve eğilimlerin statükosunu değiştirilemez olarak açıklayan ve politik şekillendirme olanaklarını artık algılamayan bir “tek yönlü düşünce” kabul ettirilmiştir. Toplumun en küçük dallarının içerisine sıзан ideolojik nüfuzun altında neoliberal projenin hayati başarısı yatmaktadır.¹⁹

Bu gerekçeler Colin Crouch’u “postdemokrasi” kavrayışına; görünüşte partilerin, seçimlerin, parlamenter süreçlerin ve kamusal tartışmalarıyla parlamenter demokrasinin bütün kurumlarıyla işlediği ancak politik sahnelemenin gölgesi altında gerçek politikanın kapalı kapılar arkasında yapıldığı saptamasına götürmüştür.²⁰ Crouch’a göre demokrasi gerçeğiyle uyuşmayan neoliberal dönüşüm politikaları demokrasinin artık yalnızca görüntüden ibaret olduğunu ortaya çıkarmıştır. Buna gerekçe olarak ise temel demokratik kurumların ve süreçlerin biçimsel olarak varlığını korumakla birlikte fiilen demok-

¹⁶ Bertelsmann Stiftung, Vertrauen in Deutschland. Eine qualitative Wertestudie der Bertelsmann Stiftung. Task Force »Perspektive 2020 – Deutschland nach der Krise, Gütersloh, 2009, s.3.

¹⁷ Alex Demirović/Julia Dück/Florian Becker/Pauline Bader, VielfachKrise, VSA Verlag, Hamburg, 2011, s.21-23.

¹⁸ Wendy Brown, Critical Essays on Knowledge and Politics, Paperback, eBook, 2005, s. 46.

¹⁹ Hirsch, 2005, s. 2.

²⁰ Colin Crouch, Postdemokratie, Edition Suhrkamp, 2008.

ratik karar alma açısından büyük anlam kayıplarının yaşanmasını göstermiştir.²¹ Böyle bir ortamda yurttaşların büyük çoğunluğu pasifize edilmiş, onlara sessiz ve hatta apatik roller yüklenilmiştir. Kısaca yurttaşlık medya aracılığıyla giderilen politik ilginin yönlendirdiği ve etkinliğini yitirmiş bir kitleye dönüşmüştür. Gerçek politika ise özellikle ekonominin çıkarlarını temsil eden seçilmiş hükümet ve seçkinlerce kapalı kapılar arkasında yapılmaktadır.²² Crouch'u (Jacques Rancière'yi ve Sheldon S. Wolin'i) "postdemokrasi" kavramına götüren kriz politik düzlemde katılım, temsil, etkin hükümet eylemleri boyutlarında ele alınmaktadır.

a. Katılım

Demokrasi gerçekte nasıl anlaşılmalıdır sorusuna 20. yüzyılın en önemli demokrasi teorisyenlerinden biri olan Robert Dahl, "kamusal çekişme ve katılım hakkı"²³ yanıtını vermiştir. Poliarsi olarak adlandırdığı demokrasinin gerçek halinin iki yapıcı boyutundan bahseden Dahl bunları politik mevkilerle güç/iktidar için açık rekabet ve aynı zamanda politik katılımı mümkün kılacak yeterli açıklık olarak ortaya koymuştur. Bu unsurun ayırt ediciliği farklı demokrasi teorilerini özgürce politik katılımın varoluşsal anlamı konusunda uzlaşmaya götürmüştür. Genellikle tartışılan demokratik katılımın çerçevesi ve biçimleri olmuş, yelpaze Joseph A. Schumpeter'den (1950) radikal demokratik tasarımlara kadar uzamıştır. Birincisi yani dar yorumlamada politik katılım, yurttaşlara seçimler aracılığıyla yüklenen denetleme ve yaptırım gücünü oluşturmaktadır. İkincisi ve geniş yorumlamada ise aynı kavram, eşitlik düşüncesinden hareket eden ve devlete ait alan dışında potansiyel olarak bütün toplumu içerecek şekilde irade ve karar alma süreçlerinin her aşamasında kapsamlı ve yoğun katılımı öngörmektedir.²⁴

Modern demokrasilerde katılım, demokratik anayasal sistemlerin, genel olarak yönetim biçimine verilen destek ve gücün/iktidarın yö-

²¹ Crouch, 2008, s. 10

²² Crouch, 2008, s. 11-12.

²³ Robert A Dahl, Polyarchy: Participation and Opposition, New Haven, 1971, s. 5.

²⁴ Manfred G. Schmidt, Demokratietheorien. Eine Einführung, Springer Verlag, 2010, s. 236.

neticiler tarafından uygulanması şeklindeki birbiriyle bağlantılı iki meşruluk kaynağından birini oluşturmaktadır. Bu meşruluk kaynağı demokrasinin eşitlik prensibiyle ilişkilendirilmiş, başta ekonomik kaynakların paylaşımı olmak üzere toplumsal türdeşliğin katılım koşullarını olumlu etkileyeceği varsayılmıştır. Buna göre doğru kararlar ancak bu kararlardan etkilenenlerin politik içeriklere etki edebilmelelerinin sağlanmasıyla mümkün hale gelmektedir. Politik katılım eksikliğinin ise kabulü zorlaştırabileceği, yanlış kararlara ve nihayetinde de protestolara ve direnişe yol açabileceğinin altı çizilmiştir.

İnkâr edilemeyen önemine rağmen yurttaşların politikayla ilişkileri konusundaki şüpheler politik katılımı sorunsallaştırmaktadır. Bunda doğal olarak yöneticilere karşı duyulan güven kaybı, partilerin azalan örgütlenme gücü ve seçimlere katılım oranlarının geriye gidişi kadar demokratik anayasal toplumların yönetmenin güncel ve gelecekteki meydan okumalarına karşılık verip veremeyeceği konusundaki endişelerin rolü vardır. Bu çerçeveden bakıldığında politik krizin katılımsal boyutu politik eşitlik prensibindeki aşınma üzerinden kurulmuştur. Özellikle gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlarda son yıllarda büyümekte olan toplumsal-ekonomik eşitsizliğin politik eşitsizliğe doğru evrimleşmekte olduğu, bunun da seçimlerde ve politik katılım taleplerinde belirgin etkilere neden olduğu vurgulanmıştır. Son yıllarda batılı demokrasilerdeki seçimlerde alt sınıfların katılım oranlarında dikkat çekici bir azalma yaşanırken, üst ve varlıklı sınıflardaki artış toplumsal-ekonomik ayrıma ve yurttaşlar arasındaki bilişsel kaynakların eşitsizliğine bağlanmış, politik eşitsizliğin büyümesinin politik eşitlikle ilgili temel demokratik prensibi zedelediğinin altı çizilmiştir. Demokrasiyi değerler ölçütünde değil, pazar modeli ölçütünde yapılandırmaya çalışan; kişisel yararın ve bireysel faydanın en üst seviyeye çıkarılmasını talep eden neoliberalizmin bu eşitsizliği güdülediği vurgulanmıştır. “Olgusalın normatif gücü şimdiki zaman, normatifin olgusal gücü geçmiş zamandır”.²⁵ Oysa toplumsal-ekonomik eşitsizlik azaldıkça demokrasinin kalitesi yükselirken, bu yükseliş farklı toplumsal-ekonomik çıkarları temsil eden politik partilerin alternatif programlar üretebilmesini de kolaylaştırmaktadır. Alterna-

²⁵ Franz Neumann, “Demokratiethorien-Modelle zur Herrschaft des Volkes”, Handbuch Politische Theorien und Ideologien, Bd. 1, 2. Aufl. Opladen, 1998, s. 65.

tif programların sunulamaması, büyük partilerin küresel ekonomi ve neoliberal rekabetçi politikalar karşısında farklı seçenekler üretmemesi her türden katılımı olumsuz etkilemektedir.²⁶

Neoliberalizmin "girişimci özne" vurgusu kamusal politikalara ilgi duyan ve bu ilgisini eyleme döken "yurttaş" kimliğini silikleştirirken, bu amaçla yönetmenin yeni biçimlerinin de gelişimini sağlamıştır.

Bütünsel olarak söz konusu olan sivil toplumun ve devletin genişleyen ekonomikleştirilmesidir. Devlet ancak etkilenebilir hizmet ajansı olarak görünmekte ve liberal demokrasinin temeli sayılan "devletle" "toplum" arasındaki karşıtlık düzeltilmekte. Geleneksel politik teoride sivil toplum kavramı göreceli olarak bağımsız toplumsal öz örgütlenmeler alanıyla ilişkiliydi. Günümüzde bu ayrım ve onunla birlikte "yurttaş" figürü kaybolmakta. Bu da toplumsal öznelliğin karakteristiğindeki büyük değişimle bağlantılıdır. Kendini başarıyla öne sürebilen, özerk hisseden ve kolektif güvencelerden vazgeçen özne olarak girişimciler örnek şahsiyet haline gelmekte. Pazar davranışı aileden okullara ve üniversitelere kadar bütün yaşam alanlarının içine sızmakta. "Kendinin girişimcisi" olarak birey, yalnızca kendi emeğinin değerlendirilmesinde değil, toplumsal ilişkilerde temel figür kabul edilmekte. Böylelikle postfordist öznellik koşulları ve onunla bağlantılı olarak yeni ideolojik meşruluk stratejileri aracılığıyla karakterize edilen disipline etme ve denetleme gerekliliğine doğru kesin geçişle birlikte "zorlamayla" "uzlaşının" birleşimi olan "yönetmenin" yeni bir biçimi gelişmektedir. Fordizmle karşılaştırıldığında "disiplin"den *kendini disipline etme ve denetleme toplumuna* doğru bir geçiş eğilimi tespit edilebilir. Toplumsal uzlaşma ve biraradalık artık yalnızca bürokratik disiplin, bağlılık, ahlaki değerlendirme ve baskıcı tehdit aracılığıyla değil, tersine "girişimci" bireylerin egemen pazar ve rekabet mekanizmaları çerçevesinde ürettikleri kendini gerçekleştirme ve kendini şekillendirme çağrısıyla gerçekleştirilmektedir.²⁷

Doğal olarak politik katılım sorunsalı demokrasi kavramının dikate değer farklı yorumlarını üretmiştir. Dolayısıyla artık daha sık

²⁶ Wolfgang Merkel, *Demokratie und Krise*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2015, s. 475-479.

²⁷ Hirsch, 2005, s. 2-3.

bir şekilde politik bilimciler bir politik sistemin demokratik niteliğini “girdilerle” yani halkın katkıda bulunma ve karar alma haklarının etkili varlığıyla değil, tersine onun “çıktılarına” bakarak ölçmektedir. Ancak bu perspektifsel değişim girdi olarak katılımdan çok, çıktılar yani politik süreçlerin sonuçlarının makul kabul edilebilir olması bağlamında demokrasiyi ele alınmasına yol açmaktadır.

b. Temsil

Temsilin klasik tanımını yapmış olan Ernst Fraenkel bu kavramı, “Anayasaya uygun tayin edilmiş egemenlik işlevinin yasal olarak yetkilendirilmiş uygulaması, halkın adına ancak onun bağlayıcı vekaleti olmadan eylemde bulunan bir devletin organları ya da otoritesini doğrudan veya dolaylı yollarla halktan alan ve halkın genel çıkarına hizmet etme ve bu şekilde gerçek iradesini yerine getirme iddiasında bulunan diğer kamu görevlileri” olarak betimlemiştir.²⁸ Temsil ancak bireysel çıkarlar birleştirilebildiğinde ve grup çıkarlarının temsili vekaleti mümkün olduğunda olanaklı hale gelmektedir. Temsil prensibi bu nedenle çıkarları savunabilecek ve temsil edenlerle temsil edilenler arasında iletişim ağı kurabilecek bir dizi kurumun varlığını gerekli kılmaktadır. Bu demokratik anlayış milletvekilliği, temsiliyet ve sorumluluk temeline dayandırılmıştır. Politik ve toplumsal temsilin birbiriyle yakından ilgili olduğundan hareketle de toplumsal bütünleştirme, üye tabanını temsil etme sorumluluklarıyla politik partilere de bu bağlamda özel bir anlam yüklemiştir. Bu kavrayışta demokratik ikilemin politik rekabetin eylem zorunluluğu altındaki politik aktörlerin çıkarlara dayalı ekonomik-rasyonel, kısa vadeli hesaplarıyla, demokratik anayasal toplumların eylem temellerinin uzun vadeli güvence koşullarının uyumsuzluğundan kaynaklandığı ifade edilmiştir.²⁹

Söz konusu bu ikilem yani ekonominin ve toplumun varoluşunu uzun vadeli güvence altına alma kuralının kısa vadeli yarar beklentisini sınırlandırmasının neden olduğu demokratik politikanın etik temellerine dayandırılmaktadır. İlginç olan bu ikilemin parti rekabetinden kaynaklanan bir ironiyi barındırmasıdır. Buna göre iktidarda-

²⁸ Aktaran Paul Kevenhörster, Politikwissenschaft Band 1: Entscheidungen und Strukturen der Politik, UTB, Leske+Budrich, 1997, s. 405.

²⁹ Kevenhörster, 1997, s. 411.

ki partiler yalnızca devlet hizmetlerine yönelik toplumsal beklentileri yükseltmekle kalmazlar aynı zamanda geniş kapsamlı çözüm önerileri sunabilme iddiasıyla politik alanda da egemenlik kurarlar. Ancak bu uğraşı politikanın hakikati ve yaşamsal olanı dillendirme, geleceği şekillendirme görevini aksatması tehlikesine yol açmaktadır. Dahası "meslekten politikacı" anlayışını yaygınlaştırmakta, politika için değil ama politika sayesinde yaşayan bir politik sınıf inşa edilmektedir.³⁰

Bununla bağlantılı olarak farklı bir "politik sınıf", yani parti sınırı dışında kariyer, konum ve ayrıcalıklar güvencesini birleştirme menfaatini gösteren meslekten politikacılar kategorisi yani bir tür "var olan gerçek demokrasinin adlar dizini" (Tudyka) oluşmaktadır. Parti kariyerleri meslekte bireysel yükseliş olarak planlanmakta, önemli sayıda kamusal görev parti himayesi altında bulunmakta ve "sıkı ilkesel oportünizm" (Luhmann) bireysel başarının koşulu haline gelmektedir... Başarı ölçütü olarak esnek biçimde uyumluluk ve "ideolojiden bağımsızlık" arttıkça politikacıların "kısıtlayıcı olayları" kabul etmeleri kolaylaşmaktadır. Bürokratik karar alma mekanizmalarının baskınlığı ve ulusal devlet kadar uluslararası düzlemde müzakere sisteminin belirsizliği nedeniyle partilerin görevi politika yapmaktan çok tersine onu satmaktır.³¹

Temsil krizi küresel neoliberal süreçlerin de etkisiyle partilerin politik irade oluşturma ve çıkarları temsil etme özelliklerinin kaybolmasına, politik karar almanın uluslar ve ulusüstü kuruluşların etkisi altına girmesine işaret etmektedir. Böylelikle parlamentolar ve fraksiyonlar müzakereci kararların alındığı mekanlar olmaktan çıkmakta, milletvekillerinin temsil ettikleri kesimin somut yaşamsal koşullarıyla bağları ortadan kalkmaktadır.

Devletin dönüşümüyle birlikte özellikle parti sisteminin yapısı büyük ölçüde değişmiştir. Geniş serpilmiş toplumsal çıkarları birleştirmeye ve politik karar alma süreçlerinde geçerli kılmaya çalışan Fordizm'in karakteristik "halk partiler" sistemi geçmişte kalmıştır. Partiler, birincil önceliği politik kararları ilgililere aktarma olan, toplumsal çıkarları eklemleyen ve çıkarlara aracılık eden medyatik eylemsel araçlara dönüşmüştür. Neoliberal ideolojinin kendini kabul

³⁰ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

³¹ Hirsch, 2005, s. 4.

ettirmesi ve parti sisteminin dönüşümü özel medya endüstrisinin ilerlemesiyle ve yeni enformasyon ve iletişim tekniklerinin sözünü dinletmesiyle bağlantılı bir kamusal yapısal değişimdir. Ticari hesaplar yaygınlaştırılan içerikleri, dünya ve toplumsal tasarımları giderek daha çok belirlemekte ve içerisine sızmaktadır. Enformasyon aktarımı ve iletişim tekelci denetimli pazarın dinamiğine bağlı hale gelmektedir. Politik enformasyon bu nedenle “enfotainment” olma eğilimi göstermektedir. Politik ve ticari reklamlar birbirine yaklaşmakta (...) Maddesel entegrasyonun sınırlandırılan hareket özgürlüğü ve toplumun büyüyen parçalanması nedeniyle partiler için özgül toplumsal gruplara ve toplumsal-kültürel çevreye dayanmak giderek zorlaşmaktadır. Partilerin kendilerince hızlandırılan bir “bireyselleşme” süreci başlamaktadır. Sonucunda sadık seçmenler ufak parçalara ayrılmakta, üyelikler küçülmekte, parti politikasına bağlılık gerilemekte ve seçim yönelimleri dalgalanmaktadır. Partilerin politik davranışı oyların taktiksel azamileştirilmesince yönlendirilmektedir. İnandırma gücü ve rekabet yeteneği özellikle medyatiklik ve propaganda tekniği becerisiyle ilişkilendirilmiştir. Bir anlamda sürmekte olan durumu ideolojik olarak sağlamlaştıran kültür endüstrisi yapısının bir parçası haline gelmektedirler. Bu sayede parti tabanının etkin katılımı anlamını yitirmekte ve yerine getirildiği müddetçe daha çok rahatsız edici bir unsur karakteri haline gelmektedir. Medya donanımlı mekanizmalar, devlet finansına bağımlı hale gelen ya da büyük bağışlara yol açan muazzam para miktarını yutmaktadır.³²

Böylelikle Hanna F. Pitkin’in “başkaları adına konuşmak” ve “onları temsil etmek” şeklinde ele aldığı politik etkinliğin anlaşılmasında önemli iki unsur günümüzde sorunlu hale gelmiştir. Pitkin’in güçlü bir şekilde vurguladığı “Modernlikte neredeyse herkes temsilciler tarafından yönetilmek istemekte (...); her politik grup ya da her politik hedef temsilci talep etmekte; her hükümet temsil etme iddiasında”³³ argümanı geçerliliğini yitirmektedir. Hardt ve Negri de en son eserlerinde “göreceli demokrasi”den bahsetmekte ve sert bir biçimde temsil prensibine saldırmaktadırlar. “Bugün temsilin modern mitosuna inansak ve halkın temsili halk egemenliğinin bir aracı olarak kabul

³² Hirsch, 2005, s. 4-5.

³³ Hanna F. Pitkin, The Concept of Representation, University of California Press, 1967, s.2.

etsek bile, bu süre içerisinde imkânlarının radikal bir biçimde birleştirildiğini kendimize itiraf etmemiz gerekir".³⁴

Tersine birçok insanın politikadan ve politikacılardan hayal kırıklığına uğradığı görülmektedir. Dahası partiler dışında temsil iddiasındaki sendikalar gibi örgütlerin de gücü ve üyelikleri azalmaktadır.

Bu ideolojik ve politik gelişmenin önemli bir gerekçesi postfordist dönüşümle bağlantılı olarak toplumsal yapılarıdaki değişimdir. Sosyolojik dil kullanımında rahatlıkla "bireyselleşme" olarak tanımlanan toplumsal parçalanma, toplumsal-kültürel çevrenin ve çıkar bloklarının erozyonuna yol açmıştır. Fordist dönemin merkezindeki kurumsallaşmış sınıfsal uzlaşımın toplumsal işbirliğinin yapısal biçimleri, işbirliğine dayanan ortak yönetime hazır oldukları sürece devlet bürokrasisini, şirketleri, personelin bir kısmını ve bazen sendikaları da bağlayan, işletme ve sektörel düzlemde merkezsizleşmiş ve bölünmüş korporatizmle ikame edilmektedir. Burada artık söz konusu olan toplumu kapsayıcı ve hafifletilmiş toplumsal düzenleme değil, tersine ağırlıklı uluslararası rekabette konumsal politiklardır. Taleplerin toplumsal risklerinin özelleştirilmesi aracılığıyla politik mekanizmaların yükü hafifletilmektedir (...) Böylelikle sendikalar ayrıca güçsüzleştirilmektedir. Politik kurumlar sisteminde toplumsal sorunların ve anlaşmazlıkların ifade edilmesi ve işlenmesi azaldıkça gündelik rekabet, saldırı ve şiddet daha anlamlı hale gelmekte. Özgürlük ve refah tasarımları bir bakıma özelleştirilmekte ve pazarın olanak ve algılama ufku kısıtlanmaktadır (...) Kolektif toplumsal biçimlendirme yerine özel rekabetçi davranışlar geçmektedir.³⁵

c. Etkin Yönetmel Eylemler

Temsili demokrasilerde etkin yönetmel eylemler geniş anlamda liberal demokrasinin geleneksel kurumlarının (yasama, yürütme vb.) varlığını ve işleyişini, dar anlamda ise politik kurumların ve süreçlerin somut bir problem ve sınırlı zaman karşısında uygun çözüm yolları geliştirebilme yeteneğini kapsamaktadır.³⁶ Dolayısıyla iyi ve etkin

³⁴ Michael Hardt/Antonio Negri, *Demokratie!:* Wofür wir kämpfen, Campus Verlag, 2013, s. 36.

³⁵ Hirsch, 2005, s. 5.

³⁶ Karl-Rudolf Korte/ Manuel Fröhlich, *Politik und Regieren in Deutschland*, Pader-

yönetim, kurumların yasal konumlanmalar ve sorumluluklarını yerine getirebilme kadar iktidar düzleminde verimliliğin ve uygulanabilirliğin artırılmasıdır. Burada verimlilik ulaşılan hedeflerle ulaşılmak istenen durum arasındaki ilişkiye yani etkililiğe; uygulanabilirlik ise amaç-araç ilişkisine, eylemlerin ekonomik elverişliğine vurgu yapmaktadır. Demokratik hukuk devletinde bunun anlamı hükümetlerin kendiliğinden politik kararları alabilme gücü, anayasal görevlerini yerine getirebilme işlevi, alınan kararların sorumluluğunu halk ve parlamento karşısında üstlenebilmedir. Hükümetler parlamento karşısında sorumlu olmakla birlikte diğer yanda parlamento ve dolayısıyla toplumsal irade oluşumundan da bağımsız politik karar alma gücüne sahip olunmasıdır. Alman Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında, halkın bu organlar aracılığıyla devlet gücünün uygulanmasında fiili etkide bulunduğu, bu organların eylemlerinin halkın iradesine dayanması ve ona karşı sorumlu olması gerektiği üzerinde durulmakta ve "Halkla devlet gücü arasındaki bu hesap verilebilirlik ilişkisi özellikle parlamento seçimleri, onun tarafından kararlaştırılmış yasaların icra gücünün temel ölçüt olması, hükümetin politikasına parlamento aracılığıyla etki ve hükümete karşı idarenin ilkesel talimat bağlılığı aracılığıyla sağlanabilir" denilmektedir.³⁷

Neoliberalizmle birlikte etkin yönetsel eylemlerin sağlanabilmesi konusunda baskı artmıştır. Baskının birinci adımı, yönetsel kararları hızlandırmak amacıyla uzmanlığın yaygınlaştırılması olmuş, demokrasinin "uzman erkine" dönüşümü üzerinde durulmuştur. Böylelikle neoliberalizmin "değerlerden ve ideolojilerden arınmış" kadroların yaygınlaşması gerektiği yönündeki argümanı hayata geçirilmiş, politik karar alma süreçlerinde hızlanma temelli bir dönüşümün daha çok özgürlüğe, kişisel sorumluluğa ve verimlilik çabasının artırılmasına katkıda bulunacağı iddia edilmiştir.³⁸ İkinci olarak ise formaliteler, alt komisyonların çalışma prensipleri, sonu açık müzakereler, farklı görüşlere gösterilen hoşgörünün sınırsızlığı yavaşlığa yol açtığından ve politik karar alma süreçlerini olumsuz etkilediğinden par-

born, 2006, s. 339.

³⁷ "BVerfGE 83, 60 [71 f]; 93, 37, [66]", www.servat.unibe.ch/dfr/bv083060.html. Verfassungsrecht (Erişim: 21.8.2016).

³⁸ Gary S. Schaal/ Claudia Ritzi, Neoliberalismus und Postdemokratie. Bausteine einer kritischen Gesellschaftstheorie, Hamburg, Leipzig, 2012, s. 9-10.

lamentonun "hızlandırılması" önerilmiştir. Buna göre karar almayı hızlandırmak amacıyla bu süreci yavaşlatan parlamentonun politik olarak sınırlandırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Politikayla toplumsal çevre arasında zamansal desenkronizasyonuna yol açtığı ifade edilen parlamentonun gücü ve yetkisi yürütme lehine sınırlandırılmıştır.

Bir başka sorunsal postdemokrasi tezinin de ileri sürdüğü üzere küresel neoliberalizmle birlikte demokrasinin katılım, temsil ve karar alma süreçlerinin biçimsel olarak varlığını sürdürmesiyle birlikte, etkili toplumsal kararların büyük oranda demokratik kurumların dışında alınmasıdır. Karar alma arenaları düzenlenmiş pazarlara, küresel şirketlere, uluslararası bankalara, finans lobilerine ve ulusüstü örgütlerle rejimlere kaymıştır.

Politika büyük ölçüde rekabetçi devletin konumsal optimizasyon dayatmasına bağımlıdır ve güçlü bir şekilde uluslararası örgütlerle müzakereci sistemler alanına kaymıştır. Kapsayıcı özelleştirme süreçleri ve uluslararası şirketlerin artan bağımsızlığı, demokratik olarak denetlenmeyen hükümet dışı organizasyonların da dâhil olduğu devlete ait olmayan aktörlerin etkisini artırmaktadır. Parlamenter yasama ve karar alma süreçleri yerine neredeyse hiçbir şekilde iç yüzü bilinmeyen ve denetlenemeyen resmi-özel müzakereci sistemler geliştirilmiştir. Zararsızlaştırıcı kavramları seven politika bilimi bunu "müzakereci devlet" olarak betimlemiştir. Böylelikle -partiler ve parlamento gibi- ulusal demokratik mekanizmalar önceden alınmış kararları tasdik etme ve bunlardan etkilenen ilgililere kabul ettirme ve meşrulaştırma araçları halini almıştır. Özellikle politik karar alma süreçlerinin uluslararası düzleme kaydırılması demokratiksizleştirmenin bir aracıdır.³⁹

Bu kayma demokrasinin merkezi meşruluk kaynaklarından birinin kaybına neden olacak şekilde yurttaşların genel yararı için en iyi çözümün ne olabileceğine dair demokratik müzakereyi de ortadan kaldırmaktadır.⁴⁰ Devamında demokratik karar alma özgül mekanını yitirmekte ve politik sorumluluklar belirsizleşmektedir. Yurttaşlar

³⁹ Hirsch, 2005, s. 5-6.

⁴⁰ Wolfgang Merkel, "Gibt es eine Krise der Demokratie? Mythen, Fakten und Herausforderungen", WZB Mitteilungen, Cilt: 139, 2013, s. 7.

açısından kimin hangi politik karardan sorumlu olduğu ve hangi düzlemde kararların alındığı tanımlanamamaktadır. Böylelikle liberal demokrasi açısından merkezi unsur olan iktidarın parlamento tarafından denetlenmesi kaldırılmaktadır.⁴¹

5 YILDIZ HAREKETİ- ALTERNATİF POLİTİK MODEL?

“The Civic Culture” (1963) başlıklı çalışmalarında Gabriel Almond ve Sidney Verba ABD, İngiltere, Meksiko ve Almanya dışında İtalya’yı da ele almış, ülkenin politik kültürünü endüstriyel kuzeyle tarımsal güney arasındaki karakteristik oluşturduğunu saptamışlardır⁴². Coğrafik bu ayrım sonraki yıllarda ideolojik tespitle yani katolik inancıyla komünizm arasındaki gerginlikle ve nihayetinde de İtalyan toplumunun demokratik kurumlardan hoşnutsuzluğu, devlet ve politik seçkinlere yönelik güvensizlik ve mesafeyle tamamlanmıştır.⁴³ 5 Yıldız Hareketi’nin başarısı bu politik kültüre⁴⁴ olduğu kadar, literatürde “politikverdrossenheit” (political apathy) olarak bilinen yurttaşların politik yorgunluğuna, politik eylemlere ve kurumlara ilgisizliğine⁴⁵ de dayandırılmaktadır. Popüler komedyen Beppe Grillo⁴⁶ tarafından 2009 yılında kurulan, resmi olarak parti kabul edilen ancak kendisini İtalyanca “Movimento” yani hareket olarak tanımlayan 5 Yıldız Hareketi, bugüne kadar protest bir hareketin resmi seçimlerde elde ettiği en büyük oy oranına ulaşmış, 2013 parlamento seçimlerinden üçüncü büyük politik güç olarak çıkarken, 2016 yerel seçimlerde Roma ve Torino’nun belediyelerini elde etmiştir. Köklü parti geleneğine sahip Kıta Avrupası’ndaki yerleşik düzen partilerinden farklı olarak Hare-

⁴¹ Lösch, 2007, s. 189.

⁴² Gabriel Almond/ Sidney Verba, *The Civic Culture - Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton, 1963.

⁴³ Mario Caciagli, “Alte Sitten im neuen Gewand: Die politische Kultur Italiens”, *Länderbericht Italien*, Bonn, 2012, s. 55-74.

⁴⁴ Roberto Biorcio, “The reasons for the success and transformations of the 5 Star Movement”, *Contemporary Italian Politics*, Cilt: 6, Sayı: 1, 2014, s. 37-53.

⁴⁵ Giuliano Santoro, *Un Grillo qualunque. Il Movimento 5 Stelle e il populismo digitale nella crisi dei partiti italiani*, RX Castelvecchi, 2012.

⁴⁶ Grillo’nun köklü tiyatro geçmişine 1970’lerde ve 1980’lerde televizyon komedyenliği de eklenmiştir. Ancak oldukça sevilen sanatçı İtalya’yı o dönemde yöneten Bettino Craxi ve yozlaşmış sosyalistleri “incittiği” gerekçesiyle kamu televizyonu RAI’de uzaklaştırılmıştır. Daima politik tiyatroyla uğraşan ve skandalları dillendiren Grillo 2005 yılından bu yana kendi blogunu yönetmekte ve finansla ekonomi dünyasına ilişkin yorumlara yer vermektedir.

ket özgün temaların karışımıyla ayırt edilebilmekte, bu sayede geleneksel sağ-sol şemasından uzaklaşabilmektedir. Çevre politikaları ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi yönündeki argümanlar Hareketi sol-ekolojik seçmenler açısından çekici kılarken; buna karşılık politik zümrelerle mücadele, Euro'nun konumuna yönelik kaygı, denetlenemeyen göçmenlik sorunu ve hatta şirket vergilerinde indirim talebi sağ seçmeni etkilemektedir. Hareket klasik parti yapısından vazgeçerken parti içi irade oluşumu da internet üzerinden gerçekleşmektedir. Bu temel demokratik yapıya rağmen son sözü söyleme hakkı daima Grillo'nun kendisinde olduğundan parti otoriter yönetime sahip olmakla eleştirilmiştir. Buna rağmen Hareketin sıradan yurttaşlarca taşınan yenileştirici kimliği kısa vadede gelişim göstermiş, farklı toplumsal tabakaların omuz vererek yükselmesine yol açmıştır.

a. Sahne-Blog-Hareket

İtalyan devlet televizyonundan kovulmasından sonra kamusal mekanlarda, tiyatrolarda ve spor arenaslarında komedyen ve mizahçı olarak sahneye çıkan Grillo, buralarda ekonomik skandallar ve güncel politik gelişmelerle ilgili eleştirel mizah yapmıştır. Sahne aldığı kentten ya da bölgenin özgün sorunları üzerinde çalışan Grillo, bunları gösterilerinde sürekli kullanmıştır. Bordignon ve Ceccarini'nin⁴⁷ de vurguladıkları üzere Grillo, yurttaşlarla ilişki kurma bağlamında internetin önemini o dönemde ilk fark eden politik aktörlerdendir. Egemen politik sınıfa karşı eleştirilerini arttıran Grillo aynı tarihte (2005) geçmişte uzak durduğu medyadan takipçileri, destekçileri ve hayranlarıyla daha iyi iletişim kurabilmek amacıyla yararlanmaya başlamış, internet pazarlamacısı Gianroberto Casaleggio'le birlikte *www.beppegrillo.it* blogunu kurmuştur. Bu blog aynı yıl dünyadaki en önemli on blogtan biri haline gelmiştir.

İnternet ve blog yalnızca gösterileri için ücretsiz reklam ya da her daim ve potansiyel olarak her yerde hazır bulunan bir forum olma özelliği taşımamış aynı zamanda devlet televizyonu gibi yaygın medyanın sansür ve baskı korkusu olmadan kamusal meselelerle ilgili düşüncelerini açıklama ve eğilimini ortaya koyma fırsatını da sunmuş-

⁴⁷ Fabio Bordignon / Luigi Ceccarini, "Five Stars and a Cricket: Beppe Grillo Shakes Italian Politics", *South European Society and Politics*, Cilt: 18, Sayı: 4, 2013.

tur.⁴⁸ Bloğu bir süre sonra yerel toplantılar izlemiştir. “Bloğumu takip edenleri, tartışmak, kendilerini örgütlemek ve birbirleriyle şahsen tanışmak için birlikte nasıl buluşturabileceğimi düşündüm ve MeetUp kullanmaya karar verdim”.⁴⁹ Böylelikle yalnızca web temelli tartışma ve eylem platformundan coğrafi olarak yaygın örgütlenmeye geçilmiştir. Yerel grupların oluşumunda, “internet aracılığıyla gerçek yaşamda buluşmayı örgütleyebilmek için” Grillo *meetup.com* internet platformunu kullanmıştır.⁵⁰ Bu gruplar önceleri blogda yayınlanan içerikleri yaygınlaştırmada kullanılırken, sonraları daha özerk hareket etmeye ve özellikle toplantıları yayınlarak yerel politikacıları denetlemek amacıyla politik eylemler gerçekleştirmeye başlamışlardır.

Bu süreçte hem gösterileri hem de online etkinlikleri giderek daha politik bir karakter kazanmış, ilk olarak 2007 yılında “V-Day”⁵¹ organizasyonu ile deneysel politik mobilizasyon çabasına girişilmiştir. Bu etkinliğin üç talebi bulunmaktaydı: birincisi, geçmişte suçu kanıtlanmış parlamento üyelerinin görevden uzaklaştırılmaları; ikincisi, geçerli seçim sisteminin değiştirilmesi, üçüncüsü de parlamento üyeliğini iki dönemle kısıtlama ve aynı zamanda seçimli iki görevi yapma hakkının kaldırılmasıdır.⁵² Medyada neredeyse hiç haber olmamasına rağmen mobilizasyon çağrısı başarıya ulaşmış ve ülke çapında 300.000 imza toplanmıştır. İlkinin başarısı üzerine medyanın ve gazetecilerin kamusal finansmanı aleyhinde 2008’de ikincisi organize edilmiştir. Bunu 2013’te basın özgürlüğü ve Andiamo Oltre⁵³ temalı iki organizasyon daha izlemiştir.

Nihayet 2009 yılına gelindiğinde bir ikili olarak hareket eden Gril-

⁴⁸ Eric Turner, “The 5 Star Movement and its discontents: A tale of blogging, comedy, electoral success and tensions”, *Interface: a journal for and about social movements*, Cilt:5, Sayı: 2, 2013.

⁴⁹ Beppe Grillo, “MeetUp, online im Internet”, <http://www.beppegrillo.it/meetup>, 2005.

⁵⁰ Bastian Brandau, *Fünf Sterne gegen Berlusconi. Das Movimento 5 Stelle und sein Weg in die italienische Politik*, ibidem-Verlag, Stuttgart, 2013, s. 51.

⁵¹ V-day İtalyanca Vaffanculo’nun kısaltılmışıdır. Birebir çevrildiğinde “cehenneme kadar yolunuz var” anlamına geliyor. Ancak argo bir kelime olarak kullanıldığında en yumuşak şekilde yerleşik politik zümrenin görevlerinden ayrılma talebini dillendirmektedir.

⁵² Brandau, 2013, s. 181.

⁵³ Andiamo Oltre, “bu çabanın üstüne koyalım”, “birlikte üstesinden gelelim” anlamına gelmekte ve başarılı 2013 seçim yılından sonra ulusal düzeyde de benzer heyecanla çalışma niyetinin sürdürülmesini ifade etmektedir.

lo ve Casaleggio, "Beppe Grillo'nun Arkadaşları" adlı birçok yerel topluluğu ulusal düzeyde bir merkezde toplayabilmek amacıyla "5 Yıldız Hareketi"ni kurmaya karar vermişlerdir. "Geçmişi temiz ve herhangi bir politik partiye üye olmamış her İtalyan yurttaşın" katılabileceği bu Hareket, seçimlere girebilmek için anayasal olarak parti kabul edilmişse de, bu tanım kurucuları tarafından daima reddedilmiştir. "Partiler ölmüştür. Ben yeni bir parti, aracı yapı yaratmak istemedim; ancak programı olan bir Harekete hayat vermek istedim".⁵⁴

Hareket aracılığıyla aktivistlerin ve üyelerin düzenli mobilizasyonu hedeflenmiş, Grillo'nun retorikliği temelinde çevreye "biz" duygusu yaratılmak istenmiştir. Klasik sağ-sol dışında diğer partilerden farklı olarak Hareket kendini "ideoloji üstü" biçiminde konumlandırmıştır.⁵⁵ Ara seçimlerdeki sınırlı başarısına rağmen Hareketin ciddi bir aktör olarak algılanması 2012 seçimleriyle birlikte gerçekleşmiştir. Önce 170.000 nüfuslu Parma'nın belediyesi kazanılmış, ardından Sicilya'daki bölgesel seçimlerde %15 oy oranı elde edilmiştir. Bunun üzerine Grillo "Tsunami Turu" olarak betimlediği 2013 parlamento seçimlerine yönelik kampanyasını hazırlamıştır. 80 şehirde, çoğunlukla tanınmayan ve herhangi bir politik geçmişi olmayan genç parlamento adaylarıyla birlikte sahneye çıkmış, politik sınıfa karşı şiddetli eleştirilerini ve beklentilerini gündeme getirmiştir. Grillo'nun karizmatik önderliği ve internetin irade oluşumundaki etkin kullanımıyla birleştiğinde Hareket güçlenerek genişlemiş, nihayetinde 2016 seçimlerinde Roma ve Torino'daki belediyeleri elde edilmiştir.

b. Hareketin Merkezi Temaları ve Örgütle (n) me

"Hareketin amacı birliksel ve politik bağlar dışında, yönetsel ve temsili organların aracılığına gereksinim duymadan fikirlerin etkili, verimli ve demokratik değiş tokuşunu sağlamaktır".⁵⁶

Hareketin merkezi temaları resmi sembollerinde yer aldığı üzere *ambiente, acqua, sviluppo, connettività, trasporti*; yani çevre, (kamusal) su temini, gelişim, ağ ve iletişim politikalarıyla ulaşım şeklindedir. Birta-

⁵⁴ "Beppe Grillo und das Programm der 5 Sterne Bewegung in Italien", www.dragaonordestino.net/.../Beppo-Grillo-5-Stern-Programme

⁵⁵ Michael Braun, Die 5-Sterne-Bewegung, Friedrich Ebert Stiftung, 2016, s. 3.

⁵⁶ "Marketing Informationen&Trends", mitinstitut.at/movimento-5-stelle-5-sterne-in-italien, 17.8. 2016.

kım dönüşümler sonucunda ise eğitim, sağlık, enformasyon, ulaşım, devlet ve yurttaşlık, enerji ve ekonomi halini almıştır. Bu başlıkların bazıları somut taleplerle içeriksel olarak zenginleştirilirken, bazıları ise daha belirsiz formülasyonlar olarak kalmıştır.⁵⁷ Temaların yer aldığı program katılımcının kabul edebileceği ya da reddedebileceği ancak uzlaşma arayışına kapalı bir şekilde hazırlanmıştır.

Grillo'ya göre "5 Yıldız Hareketi"nin en önemli hedefi, "(...) Zaffer ya da iktidar değil, tersine vicdanın uyanışı, demokratik katılım (galip geleceğiz ve muhtemelen yöneteceğiz ancak bu bir son anlamına gelmemekte, tersine, daha yarısındayız)".⁵⁸ Bu hedefe ulaşmak için Hareket gelecekteki politika tarzını yurttaş odaklı, internet üzerinden katılımcı demokrasiyle betimlemiştir.

"İtalyan devletinin bugünkü organizasyonu aşırı boyutlarda bürokratik, masraflı ve verimsizdir. Seçimlerde yurttaşlar milletvekillerini değil de tersinde yalnızca partileri seçebildiklerinden, parlamento artık yurttaşların doğrudan temsilcisi değildir. Anayasa askıya alınmıştır. Partilerin iradesi halkın iradesini bastırılmış, partiler halkın denetiminden ve değerlendirmelerinden kaçınmaktadır".⁵⁹

Çoğulcu enformasyonun demokrasinin ve bireysel varoluşun temeli olduğunu vurgulayan program, enformasyonun az sayıda aktörlerce denetiminin ve düzenlenmesinin antidemokratik uygulamalara yol açabileceği uyarısında bulunmuştur. Bu nedenle iyi enforme edilmiş yurttaşın ancak doğru seçimlerde bulunabileceği ve kararlarda rol oynayabileceği ifade edilmiştir.

Haketin güçlü vurgularla dile getirdiği ve özellikle sol ve yeşiller tarafından desteklenen çevre ve doğal enerji teması, İtalya'da son yıllarda etkisini artıran küreselleşmeye yönelik eleştirileri barındırmaktadır. Benzer tezleri ileri süren birçok partiden ve hareketten farklı olarak Hareketin bu temalara ilişkin talepleri daha "iyi bir dünya" için değil, tersine daha "iyi bir İtalya" içindir.

⁵⁷ Markus K. Grimm, "Der Movimento 5 Stelle", Politische Studien, 450, Cilt: 64, 2013, s. 42-43.

⁵⁸ Aktaran Larissa Seelbach, Das Demokratieverständnis der Fünf-Sterne-Bewegung in Italien. Selected Student Paper 51, Aachen University, IPW, 2015, s. 35.

⁵⁹ "Beppe Grillo und das Programm der 5 Sterne Bewegung", www.dragaonordestino.net .

Yukarıdaki temalar daha çok sol-yeşiller görüncesine seslenirken Hareketin göçmenlerin denetimli kabulü, şirket vergilerinin azaltılması ama özellikle de politik sınıfa ilişkin argümanları sağ seçmeni de kapsamaktadır. Kurulduğu günden itibaren Hareketin ana teması egemen parti-politik sistemin, meslekten politikacıların ve ayrıcalıklarının reddi olmuştur. İtalyan politikacıların cömertce finanse edilmesinin bırakılması ve partilerin ortadan kaldırılması üzerinde durulmuştur. Birçok ayrıcalıklara son verilmesi ve görev sürelerinin sınırlandırılması çağrılarında bulunulmuş, seçim kampanyalarında ve politikada şeffaflık talebi dile getirilmiştir.

Yozlaşmış, kişisel çıkarı hizmet eden, yurttaşlara mesafeli politikacı “zümresine” karşı argümanlar ve sendikalar başta olmak üzere çıkar gruplarına yönelik eleştiriler Hareketin seçmen tabanını genişletmiştir. Meslekten politikacılar düzenine ve politik alanda medyayı da kapsayan “yerleşik güçlere” karşı meydan okumalar Hareketin doğrudan demokrasi çağrılarında bulunulmuş, online-oylama ve yeni yurttaş katılım yöntemleri gündeme getirilmiştir.

Kurulduğundan bu yana Hareketin kalbini www.beppegrillo.it sitesi oluşturmuştur. Blogla bağlantılı internet kullanımı da katılım olanaklarını genişletmiş, düzen partilerinin ihmal ettikleri temaların gündeme taşınmasına aracılık etmiştir. Bu sayede Hareket genç, politikaya mesafeli bir nesli yeniden politikaya çekebilmiş ve saf protestoyu bir işbirliği biçimine dönüştürebilmiştir. Nitekim en son seçimlerde bu sayede ilgi sürekli ayakta tutulmuş, kamuoyunun dikkati özellikle gençliğin sorunlarına çekilemiştir.⁶⁰ Bununla birlikte kamusal mekanlarda düzenlenen büyük politik toplantılar da Hareketin örgütsel yapısında önemli rol üstlenmiştir. Bloğun örgütlediği yerel düzlemdeki Meet Up-Grupları platformu ise üyelerine kendilerini organize edebilme olanağını verirken, katı hiyerarşik yapılanmanın aşılmasını kolaylaştırmıştır. Bu tarz toplantılar Grillo’nun bloğunda ileri sürdüğü tezlerin yerel düzlemde yaygınlaştırılmasını, ilgili yurttaşları buldukları yerde bilgilendirmesini ve projelere aktarılmasını sağlamıştır.

Grillo doğrudan, aracılık mekanizmalarının olmadığı demokrasi anlayışını Hareketin örgütlenmesinde de uygulamaya çalışmış, “her-

⁶⁰ Grimm, 2013, s. 43.

kes eşit sayılmakta” görüşünü sıkça ifade etmiştir. “5 Yıldız Hareketi” temsili demokrasilerde alışlagelmiş olan hiçbir resmi başkanlığı ya da parti liderliğini, parti yönetiminin hiyerarşik düzlemlerini, ulusal ya da bölgesel örgütlenmeleri, parti kongrelerini vb. kabul etmemiştir. Hiyerarşik ve resmi olmayan bir örgütsel düzensizliğe özenilmiş, başkanının alanına zarar vermediği sürece herkesin toplumsal ve politik alanda etkin olabilmesinin koşulları yaratılmak istenmiştir.⁶¹

c. Hareketin Demokrasi Kavrayışı

4 Mayıs 2014 tarihinde Grillo, geçmişte politik partiler için öngördüğü saptamayı İtalya için de kullanmış ve cumhuriyetin öldüğünü duyurmuştur. Cumhuriyetin öldüğü ve yurttaşların temsilcisz kaldığı ifadesini, parlamentonun ve kurumlarının yozlaşmış politikacılardan arındırılması gerektiğini savunusu izlemiştir.⁶²

Başlangıçta Hareket, İtalya’nın hazin şöhreti olarak bilinen sürekli politik krizler sonucunda kurulmuştu. Grillo’nun düşüncesine göre ülke politikacıları geçmiş yıllarda her şeyi mahvetmiş ve İtalya’nın borçlar altında ezilmesine neden olmuşlardı. “Bu politik sınıfla yeter artık” ve “Hepsini evlerine geri gönderiyoruz” gibi bilinen sloganlar derin sistem değişimi talebini ifade etmekteydi. *Hareketin* en kötü düşmanı ise geçmişte olduğu gibi günümüzde de yurttaşların gereksinimlerini görmezden gelen ve bunun yerine politikayı muazzam bir biçimde kendi çıkarına kullanan geleneksel partilerdi. 5 Yıldız Hareketinin resmi kuruluşunda düzen partilerinin ölümü ilan edildi ve politikanın yurttaşların yararına olacak onurlu ve bağımsız kişileri kapsamaması gereği üzerinde duruldu. Açık dost-düşman şeması temelde hükümetle işbirliğini olanaksız kılıyordu (...) Partileri sonunda cumhuriyetin kendisi izledi.⁶³

Grillo bu eleştirisini temsili liberal demokrasilerde seçmenin politik zümreye olan güvensizliğine, parlamentodaki milletvekillerinin temsiliyet rollerini yerine getirememelerine ve bugüne kadarki doğru-

⁶¹ “Marketing Informationen&Trends”, mitinstitut.at/movimento-5-stelle-5-sterne-in-italien, 17.8. 2016.

⁶² Anna Müller, “Von der Boykott-Partei zum Kooperationspartner?”, FRP Working Paper 03, Regensburg, 2015.

⁶³ Müller, 2015, s. 1-2.

dan demokrasi pratiklerinin yetersiz katılım olanaklarına dayandırılmıştır. Politikanın bir meslek değil onur meselesi olması gerektiği ve kişilerin ancak "res publica"ya hizmet edebileceğinin altı çizilmiştir. Bu dayanaklar ilk V-Day etkinliği sonuç bildirgesine de yansımıştır. Buna göre; 1. Hukuksal olarak yargılanmış yurttaşlar gelecekte parlamento seçimlerinde aday olmamalıdır. 2. Milletvekilleri ancak iki yasama dönemi boyunca seçilmelidir. 3. Seçmenler adayları yalnızca partiler aracılığıyla değil, doğrudan kendileri seçebilmelidir.⁶⁴

Grillo'nun bu teşhisi geleneksel olarak İtalyan politik kültüründe egemen olan ve Euro-Kriziyle yeniden canlanan "güvensizlik" temasıyla da uyumluydu.⁶⁵ Buna karşılık Hareket Avrupa demokrasi tarihi-ne, Atina demokrasisine ve Fransız Devrimi'ne dayanan alternatif bir demokrasi kavrayışı geliştirmiştir.

5 Yıldız kuruluşundan itibaren parlamentonun desteklediği hükümetin de dahil olduğu geleneksel temsili organların bulunmadığı taban demokrasisini talep etmiştir. 5 Yıldız Hareketi'nin kurucularından ve starejisti Roberto Casaleggio Hareketin nihayetinde partilerin, parlamentonun ve milletvekillerinin bulunmayacağı doğrudan demokrasi özlemi duyduğunu açıklamıştır. Hareketin ideolojisinde yalnızca İtalyan halkı egemen ve dolayısıyla politik karar alma gücünün yasal tek sahibidir. Temsili demokrasinin her tür biçimi, her aracı organ ve dolayısıyla her hükümet bu mantığa göre bayağıdır.⁶⁶

Grillo, birçok toplantıda ve röportajda kendisine Perikles'in Atina demokrasisini örnek aldığını belirtmiştir. Bu çerçevede topluluk-culuk övülmüş, politik meselelerin çözümüyle ilgili ortak değerlerin geliştirildiği özgür ve eşit yurttaşların etkin paylaşımı savunulmuştur. Egemenlik gücünün eşit haklara sahip ve birbirleri karşısından da eşit kabul edilen yurttaşların eylemlerindeki özgürlükte yattığının altı çizilmiştir.

Devamında Grillo ve arkadaşları Fransız Devrimiyle ilgili düşün-

⁶⁴ "Marketing Informationen&Trends", mitinstitut.at/movimento-5-stelle-5-sterne-in-italien, 17.8. 2016.

⁶⁵ Stefan Köppl, Das politische System Italiens. Eine Einführung, Wiesbaden, 2007, s. 32. Ilvo Diamanti, "The 5 Star Movement: a political laboratory", Contemporary Italian Politics, Cilt:6, Sayı: 1, 2014, s.7.

⁶⁶ Müller, 2015, s. 2.

celer üretmiş ve iki ülke arasındaki benzerliğe dikkat çekmiştir.⁶⁷ Devrimin etkilerinin İtalya'ya ulaşmasıyla birlikte Risorgimento hareketinin lideri Giuseppe Mazzini'nin beklentilerine uygun bir biçimde "eşit haklara sahip ve tüm yurttaşların katılımının zorunlu" olduğu bir anlayışın İtalya'da yeşerdiğinin; özgürlük, eşitlik ve kardeşlik (dolayısıyla adalet) gibi devrimsel temaların günümüz batılı demokrasilerin temel değerleri olmaya devam ettiğinin altı çizilmiştir.

Avrupa demokrasi tarihinin önemli unsurları olan Atina demokrasisi ve Fransız Devrimi dışında Grillo, meşruluk temelini güçlendirmek amacıyla İtalya'nın politik kültüründen de esinlenmiş, ülkenin ortak politik hafızasını kullanmıştır. Bu doğrultuda 1990'lardaki Mani Pulite süreçleri (temiz eller) ve Tangentopoli skandalı (yasadışı parti finansmanı) devamlı bir şekilde gündemde tutulmuştur. Bu gündem V-Day organizasyonlarıyla desteklenmiş, politik seçkinlerin yozlaşmasına ve suç işleme niyetlerine karşılık basın özgürlüğünün önemini altı çizilmiştir.

Nihayetinde Hareketin demokrasi kavrayışını Casaleggio'nun yalnızca İtalya için değil, dünya için öngörüsünü ifade ettiği konsept video şekillendirmiştir. 2008 yılında yayınlanan videoda Casaleggio iletişim yapılarının, bilgi üretimini ve kullanımını, insanların örgütlenmesini ve mobilize halini gelecekte nasıl şekillendireceği üzerinde durmuştur. Bu bağlamda internetin yurttaşların politik görüşü üzerindeki etkisine değinmiş, internetin iletişimi, bilgiyi ve örgütlenmeyi birleştirilerek "kolektif bilgiye (...) yeni türden politikaya" yol açacağına işaret etmiştir.⁶⁸

Hareketin demokrasi kavrayışının temelini oluşturan demokrasi tarihi, politik kültürel geçmişle ilişkilendirme ve Casaleggio'nun internet üzerinden yeni politika tasavvuru özünde iki argüman ileri sürmüştür. Bunlardan birincisi yetkin yurttaş ve onun yeniden politikanın merkezi olma özelliğinin elde edilmesidir. İkincisi ise yurttaşların, internet üzerinden özgürce müzakereye dayalı kanaat ve bilgi değiş tokuşunun sağlanmasıdır.

⁶⁷ Beppe Grillo/Gianroberto Casaleggio/Dario Fo, 5 Sterne. Über Demokratie, Italien und die Zukunft Europas, Stuttgart, 2013, s. 19, 97.

⁶⁸ Aktaran Seelbach, 2015, s. 62.

DEĞERLENDİRME

Batılı demokrasilerin krizinden çok aşınmasına işaret eden ve meydan okumaların krize dönüşüp dönüşmeyeceğine eylemde bulunan aktörlerin karar vereceğini iddia eden Merkel⁶⁹ gibi düşünürlerin tersine süregelmekte olan kapsayıcı bir krizden söz edilmektedir. Offe'nin belirttiği gibi “sistemsel yapıların sorunsallaştırıldığı”⁷⁰ bir süreç yaşanmaktadır. Politik seçkinlerin ve yerleşik kurumların kendi içlerinde yaşadıkları güç kaybı ve güven bunalımı nedeniyle bu krize yanıt verebilme potansiyelleri ise sınırlıdır.

Bir örnek model olarak “5 Yıldız Hareketi”nin parlamenter demokrasinin krizine seçenek oluşturup oluşturmadığı ya da politikadaki bunalımdan yararlanarak yükselişe geçip geçmediği tartışmalıdır. Etkileyici başarısına ve demokratik söylemlerine rağmen Hareketin açık bir konumlanmaya sahip olmaması eleştirilmelidir. Nitekim entelektüel ve ahlaki reformu gerçekleştirebilme, farklı toplumsal kesimleri birleştirebilme, kolektif iradeyi temsil edebilme yeteneği entelektüel çevrelerce sorgulanmaktadır. Sol ve Marksistler açısından teşvik edici kabul edilebilecek ilerici söylemlerine rağmen bazı araştırmacılar Hareketin sağ popülist partilerle benzerliğine dikkat çekmektedir. Bu benzerliğin örgütsel boyutunu Grillo'nun liderlik anlayışı, popülizmi kullanma biçimi ve güçlü yönetim anlayışı temsil etmektedir. Tematik olarak ise başta milliyetçilik, göçmenlik politikası, şirketlerin vergilendirilmesi olmak üzere sağ popülist partilerin argümanlarının kullanılması gösterilmektedir.⁷¹

Hareketin taban destekli, doğrudan demokrasi kavrayışına rağmen parti içi örgütlenme ve karar alma süreçleri Grillo'nun merkezi yönetim anlayışınca biçimlendirilmektedir. Gevşek örgütlenmeye karşılık parti içinde Grillo'nun etrafında küçük ancak güçlü bir denetleme/gözetleme birimi kurulmuştur. Bu birim temalar ve personelle ilgili gerektiğinde tabanın taleplerini görmezden gelen kararlar alabilmektedir. İtalyan partileri arasında parti içi demokrasi fazla yaygın ol-

⁶⁹ Merkel, 2015, s. 492-473.

⁷⁰ Offe, 1972/2006, s. 198.

⁷¹ Stefano Fella/Carlo Ruzza, “Populism and the Fall of Centre-Right in Italy”, *Journal of Contemporary European Studies*, Cilt: 21, Sayı: 1, 2013. Piergiorgio Corbetta, “Conclusioni: un web-populismo dal destino incerto”, *Il partito di Grillo*, Bologna: Mulino, 2013.

madığından Hareket de bu kültürü benimsemiş görünmektedir. Parti olmadığını, benzer çıkarları paylaşanların birlikteliği ve etkinliklerin üssü olduğunu ifade eden Harekette Grillo'nun baskın konumu hiçbir şekilde eleştiriye açık değildir. Gösterinin unsurlarını ve sanatçı kişiliğini kolaylıkla politikaya aktaran Grillo popülist tarzıyla politikayı basitleştirilmiş mübalağayla, abartarak, açık dost-düşman şemasını kullanarak ve tüm İtalyanlar'ın "gerçek" çıkarlarını temsil ettiğini ileri sürerek yürütmektedir.

Buna rağmen bir bütün olarak toplumsal hareketlerin demokrasi tartışmalarında olumlu itici güç olduğu; temsil, katılım ve farklı türden yönetim konularında uygulanabilir alternatifler sunduğu belirtilmelidir. Buna göre doğrudan demokrasi, taban demokrasisi, süreyle sınırlanmış ve devredilebilir vekillik, görev ve vekâletin ayrımı, seçim listelerinin çeşitlenmesi ya da kaldırılması, üyelerin daha güçlü katılımı gibi krizin politik düzlemdeki göstergelerine yanıt olabilecek öneriler ve uygulamalar geliştirilmiştir. Bu nedenle parlamenter demokrasinin krizine dair söylemin yaygınlığına ve etkisine karşılık karşıt eğilimlerin yani demokrasinin kendi içinden geliştirdiği yaratıcı iradeye ve alternatif inisyatiflere dair incelemelerin artması gereğine inanılmaktadır. Bu bağlamda geleneksel olmayan katılım biçimlerine, sol ve feminist gruplara, sendikal örgütlenmelere yeniden yönelmek yararlı sonuçlar doğurabilir. Dahası son yıllarda bazı politik partiler de bu argümanlardan esinlenmekte ve programlarına uyarlamaktadırlar. Dolayısıyla bu tür protesto ve örgütlenme biçimlerinin taleplerinin ve önerilerinin iyimsen demokrasi söyleminin geliştirilmesine katkıda bulunabileceği kabul edilebilir görünmektedir. Peki bu katkı nasıl sağlanabilir?

Belki kamusalla özel, politikayla ekonomi arasındaki ilişkiler yeniden düzenlenebilir. Neoliberal politikanın en uç noktasına sürüklediği pazar biçimli toplumsallaşma tarzı geniş kesimlerce geri kazanılabilir, toplumsal ve dayanışmacı bir anlayışla değiştirilebilir. Neoliberalizmin bireyselci rekabet anlayışına evrensel haklar ve kolektif gereksinimlerle karşılık verilebilir. Ancak böyle bir dönüşüm yalnızca toplumsal güç ilişkilerinin değişimini değil, aynı zamanda alışlagelen davranış, tüketim ve değer kalıplarının terk edilmesini de öngörmelidir. Böylesine bir toplumsal değişimi yerleşik kurumların yalnızca iktidara odaklanan stratejileriyle gerçekleştirmek güç olduğundan toplumsal inisyatiflerin ve yeni fikirlerin kullanımına gereksinim duyulacaktır

Kaynakça

- Adorno Theodor W., "Was bedeutet: Aufarbeitung der Vergangenheit", Gesammelte Schriften, Bd 10. 2, Frankfurt/M., 1977.
- Almond Gabriel/Verba Sidney, *The Civic Culture – Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton, 1963.
- Badiou Alain/ Rancière Jacques, *Politik der Wahrheit*, 2. Auflage, Wien / Berlin, 2013.
- "Beppe Grillo und das Programm der 5 Sterne Bewegung in Italien", www.dragao-nordestino.net/.../Beppo-Grillo-5-Stern-Programme (Erişim: 12.8.2016).
- Bertelsmann Stiftung, *Vertrauen in Deutschland. Eine qualitative Wertestudie der Bertelsmann Stiftung. Task Force »Perspektive 2020 – Deutschland nach der Krise« vom 27.12.2009*, Gütersloh, 2009.
- Biorcio Roberto, "The reasons for the success and transformations of the 5 Star Movement", *Contemporary Italian Politics*, Cilt:6, Sayı: 1, 2014, s. 37-53.
- Bordignon Fabio/Ceccarini Luigi, "Five Stars and a Cricket: Beppe Grillo Shakes Italian Politics", *South European Society and Politics*, Cilt: 18, Sayı: 4, 2013, s. 427-449.
- Brandau Bastian, *Fünf Sterne gegen Berlusconi. Das Movimento 5 Stelle und sein Weg in die italienische Politik*, ibidem-Verlag, Stuttgart, 2013.
- Braun Michael, *Die 5-Sterne-Bewegung*, Friedrich Ebert Stiftung, 2016.
- Brie Michael, *Schöne neue Demokratie-Elemente totaler Herrschaft. Texte 39 der Rosa-Luxemburg-Stiftung*, dietz-berlin, 2007.
- Brown Wendy, *Critical Essays on Knowledge and Politics*, Paperback, eBook | ISBN: 9.781.400.826.872, 2005.
- Brown Wendy, "We Are All Democrats Now", *Democracy in What State*, Columbia University Press, Columbia, 2011, s. 44-57.
- "BVerfGE 83, 60 [71 f]; 93, 37, [66]", www.servat.unibe.ch/dfr/bv083060.html. Verfassungsrecht (Erişim: 21.8.2016).
- Caciagli Mario, "Alte Sitten im neuen Gewand: Die politische Kultur Italiens", *Länderbericht Italien*, Bonn, 2012, s. 55-74.
- Corbetta Piergiorgio, "Conclusioni: un web-populismo dal destino incerto", *Il partito di Grillo*, Bologna: Mulino, 2013, s. 197-214.
- Crouch Colin, *Postdemokratie*, Edition Suhrkamp, 2008.
- Dahl Robert A., *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven, 1971.
- Demirović Alex/Düick Julia/Becker Florian/Bader Pauline, *VielfachKrise*, VSA Verlag, Hamburg, 2011.
- Demirović Alex, "Multiple Krise, autoritäre Demokratie und radikaldemokratische Erneuerung", *PROKLA*, Verlag Westfälisches Dampfboot, Cilt: 171/ 43, Sayı: 2, 2013, s. 193 – 215.
- Diamanti Ilvo, "The 5 Star Movement: a political laboratory", *Contemporary Italian Politics*, Cilt:6, Sayı: 1, 2014, s. 4-15.
- Fella Stefano/Ruzza Carlo, "Populism and the Fall of Centre-Right in Italy", *Journal of Contemporary European Studies*, Cilt: 21, Sayı: 1, 2013, s. 38-52.

- Fisahn Andreas, "Plurale Kommunikation und Demokratie", Medien – Macht – Demokratie. Neue Perspektiven, Karl Dietz Verlag, Berlin, 2009, s.70-91.
- Fraenkel Ernst, Deutschland und die westlichen Demokratien, Frankfurt/M, 1991.
- Grillo Beppe, "MeetUp, online im Internet", <http://www.beppegrillo.it/meetup>, 2005 (Erişim: 11.8.2016).
- Grillo Beppe/Casaleggio Gianroberto/Fo Dario, 5 Sterne. Über Demokratie, Italien und die Zukunft Europas, Stuttgart, 2013.
- Grimm Markus K., "Der Movimento 5 Stelle", Politische Studien, 450, Cilt: 64, 2013, s. 38-47.
- Habermas Jürgen, Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1973.
- Hardt Michael/Negri Antonio, War and Democracy in the Age of Empire, Penguin Books, 2005.
- Hardt Michael/Negri Antonio, Demokratie!: Wofür wir kämpfen, Campus Verlag, 2013.
- Haug Wolfgang F., Philosophieren mit Brecht und Gramsci, Argument, Berlin, Hamburg, 1996.
- Huntington Samuel P./ Watanuki Joji/Crozier Michel, The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission, New York University Press, New York, 1975.
- Hirsch Joachim, "Das Ende der liberalen Demokratie", linksnetz. www.links-netz.de/K_texte/K_hirsch_postdemokratie.html, 2005 (Erişim: 12.8.2016).
- Kevenhörster Paul, Politikwissenschaft Band 1: Entscheidungen und Strukturen der Politik, UTB, Leske+Budrich, 1997.
- Korte, Karl-Rudolf /Fröhlich Manuel, Politik und Regieren in Deutschland, Paderborn, 2006.
- Köppl Stefan, Das politische System Italiens. Eine Einführung, Wiesbaden, 2007.
- Linden Markus/Thaa Winfried, "Krise und Repräsentation", Krise und Reform politischer Repräsentation, Nomos, Baden-Baden, 2011, s. 11-41.
- Lösch Bettina, "Die neoliberale Hegemonie als Gefahr für die Demokratie", Kritik des Neoliberalismus, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2007, s.135-219.
- Macpherson Crawford B., Nachruf auf die liberale Demokratie, Frankfurt am Main, 1977/1983.
- "Marketing Informationen&Trends", mitinstitut.at/movimento-5-stelle-5-sterne-in-italien, 17.8. 2016 (Erişim: 27.8.2016).
- Merkel Wolfgang, "Gibt es eine Krise der Demokratie? Mythen, Fakten und Herausforderungen", WZB Mitteilungen, Cilt: 139, 2013, s. 6-9.
- Merkel Wolfgang, Demokratie und Krise, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2015.
- Müller Anna, "Von der Boykott-Partei zum Kooperationspartner?", FRP Working Paper 03, Regensburg, 2015.

- Neumann Franz, "Demokratiethorien-Modelle zur Herrschaft des Volkes", Handbuch Politische Theorien und Ideologien, Bd. 1, 2. Aufl. Opladen, 1998, s. 1-79.
- Offe Claus, Strukturprobleme des kapitalistischen Staates, Aufsätze zur Politischen Soziologie. Mit einem neuen Vor- und Nachwort von Claus Offe, campus bibliothek, 1972/2006.
- Pharr Susan J./Putnam Robert D./ Dalton Russell J., "Trouble in the Advanced Democracies? A Quarter Century of Declining Confidence", Journal of Democracy, Cilt: 11, Sayı:2, 2000, s. 5-25.
- Pitkin Hanna F., The Concept of Representation, University of California Press, 1967.
- Santoro Giuliano, Un Grillo qualunque. Il Movimento 5 Stelle e il populismo digitale nella crisi dei partiti italiani, RX Castelveccchi, 2012.
- Schaal Gary S./Ritzi Claudia, Neoliberalismus und Postdemokratie. Bausteine einer kritischen Gesellschaftstheorie, Hamburg, Leipzig, 2012.
- Schmidt Manfred G., Demokratiethorien. Eine Einführung, Springer Verlag, 2010.
- Seelbach Larissa, Das Demokratieverständnis der Fünf-Sterne-Bewegung in Italien. Selected Student Paper 51, Aachen University, IPW, 2015.
- Turner Eric, "The 5 Star Movement and its discontents: A tale of blogging, comedy, electoral success and tensions", Interface: a journal for and about social movements, Cilt:5, Sayı: 2, 2013, s. 178-212.
- Weber Max, Sosyoloji Yazıları, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.